

На цю посаду претендував і С. Бандера, але в той час він не міг вплинути на рішення ПУН, оскільки перебував в ув'язненні. Спроби контролю над крайовиками викликали опір і переросли у неприховану внутрішньопартійну боротьбу.

Надалі події набрали надзвичайного динамізму. У червні 1940 року А. Мельник відкинув пропозиції Окремої Комісії, вимагаючи, щоб С. Бандера визнав рішення Другого (Римського) Великого Збору ОУН та беззастережно підпорядкувався Голові ПУН, розпустив Революційний Провід. В таких умовах гострого протистояння починається історія існування двох окремих ОУН, з власними проводами, членами, політикою та тактикою.

Д. Титаренко (м. Донецьк)

Пропагандистська діяльність ОУН у Східній Україні під час нацистської окупації

Нацистська окупація України відкрила для ОУН досить широкі можливості для розгортання своєї діяльності на тій території, яка внаслідок об'єктивних чинників у довоєнний період не зазнавала впливу націоналістичної пропаганди. Особливу увагу було звернуто на Східну Україну, що входила до зони військової адміністрації. Враховуючи притаманний для цієї території поліетнічний склад населення, високу питому вагу міських жителів, домінування російської культури, особливий акцент в своїй діяльності члени ОУН (як мельниківці, так і бандерівці) зробили на пропагандистській роботі.

З самого початку в націоналістичній пропаганді значну увагу було приділено необхідності боротьби проти радянської влади, що відповідало цілям і нацистів. Проте головними акцентами все ж таки стали турбота про зростання рівня національної самосвідомості місцевого населення, передусім шляхом популяризації української культури, прагнення схилити його до думки про необхідність боротьби за побудову власної держави, що викликало насторожене ставлення, а згодом і репресії з боку нацистських спецслужб. З метою акцентування уваги населення на своїй опозиційності щодо як нацистського, так і комуністичного режимів члени ОУН(б) з кінця 1942 — початку 1943 років вдалися до виготовлення і

поширення листівок, лейтмотивом яких було гасло «Смерть Гітлеру! Смерть Сталіну!». Проте брак поліграфічних можливостей для їх виготовлення, кадрів для поширення став на заваді цій формі друкованої пропаганди.

Але головним джерелом поширення оунівських ідей серед широких мас населення стала преса. Використовуючи свою службу в підрозділах вермахту, органах місцевого самоврядування, подекуди навіть напівлегальним шляхом члени ОУН одержали можливість впливати на процес виникнення газет та журналів, що, зокрема, відбивалося як на мовному режимі (близько 70% періодичних видань регіону друкувалося українською), так і на змістовному рівні і навіть оформленні (в декількох виданнях поруч з назвою певний час містився і тризуб). У той же час прямі заклики членів ОУН(б) на шпальтах газет до необхідності боротьби за власну державність, як це сталося зокрема у грудні 1941 р. на шпальтах горлівської газети «Український Донбас», призводили до усунення редакторів, журналістів, загалом наражалися на жорстку реакцію з боку окупаційної влади.

Вагомим фактором впливу на українську громадськість за цих умов стала діяльність організацій культурницького спрямування, які також давали можливість для реалізації ідеологічних установок ОУН легальним шляхом. Заборонені радянською владою і відновлені за нацистів «Просвіти» ставали центрами не лише культурного, а й суспільно-політичного життя. Вони влаштовували лекції, концерти, виставки, вели видавничу роботу, намагалися встановити контроль над закладами освіти. Найактивніше діяли «Просвіти» в Маріуполі, Харкові, Ворошиловграді, Краматорську. Дещо складнішою була ситуація з театрами, оскільки вони передусім мусили спрямовувати свою роботу в напрямку задоволення культурних запитів військовослужбовців вермахту і будували свій репертуар відповідним чином. Проте завдяки позиції керівництва деяких театрів, зокрема у Маріуполі, наявності стійких зв'язків в органах місцевого самоврядування вдалося внести до репертуару і постановки за творами українських драматургів та композиторів, які відвідувалися передусім цивільним населенням. В планах оунівських осередків було передбачено після проведення відповідної реекспозиції використання і музеїв з метою показу минулого українського народу та вивчення «... національних утисків, більшовицьких репресій і економічної експлуатації України», проте реалізувати цю ідею вдалося лише в Маріуполі.

У той же час необхідно визнати, що мета пропаганди ОУН у Східній Україні під час нацистської окупації — вербування в члени ОУН значної кількості нових членів, створення потужних місцевих осередків організації — залишилася нереалізованою. Прорухунки оунівського керівницт-

ва, яке недооцінило важливості проведення роботи серед представників інших національностей, пріоритетність для населення Східної України задач виживання за жорстоких умов окупаційного режиму, насторожене його ставлення до гасел ОУН, певною мірою компрометація її в очах місцевої людності через факти співробітництва, хоча й вимушеного, з окупаційними властями, з одного боку, та жорстка реакція органів військової адміністрації та нацистських спецслужб, репресії по відношенню до прихильників ідеї створення української держави, з іншого, — призвели до того, що у Східній Україні гасла та ідеї ОУН не знайшли тієї масової підтримки, на яку розраховували її лідери.

В. Шайкан, В. Шайкан (м. Кривий Ріг)

Ідеологічні рудименти і український національно-визвольний рух

Радянській історіографії вдалося створити ідеологему, за якою український національно-визвольний рух, зокрема діяльність ОУН і УПА уявлялися як поплічники окупантів або кримінальні угруповання. Ідеологічні рудименти, незважаючи на те, що СРСР рухнув майже 15 років тому, ще настільки сильні у підсвідомості населення, що й до сьогодні не вирішено юридичний аспект проблеми статусу вояків УПА.

На думку певної частини вітчизняних істориків, неправомірно звинувачувати ОУН і УПА у суцільному колабораціонізмі. І зарубіжні історики, і вітчизняні визнають, що колабораціонізм в Україні і державах Західної Європи — це явища різного порядку¹. З іншого боку, радянська історіографія, а також сучасні «ліві» не помічають того, що деякі німецькі урядовці заявляли, що український націоналізм для Німеччини був більш небезпечним ворогом ніж комунізм. Слід пам'ятати, що відступаюча німецька армія через свої розвідувальні органи, гестапо і поліцію поширювала чутки про співпрацю між ОУН, УПА і вермахтом у спільній боротьбі проти СРСР. Радянські партизани, особливі відділи Червоної армії також намагалися нав'язати місцевому населенню думку, що українські націоналісти — це гітлерівські спільники. Певні кола політиків та істориків ніяк не хочуть визнати, що УПА, ОУН(б), частина мельниківців боролися одразу, тільки з неоднаковою інтенсивністю в різний час, проти

© В. Шайкан, В. Шайкан, 2006.